

TERZIJD

VAN VRIJSTAAT TOT UTOPIE: MAMET OP LOCATIE

Bijna dertig jaar na zijn Amerikaanse première, op 11 november 1977, door het St.-Nicholas Theatre, Chicago, werd *The Woods* heropgevoerd in Vlaanderen door het Antwerps gezelschap de Roovers. Dankzij de chronologische lijst van opvoeringen in de recent gepubliceerde bundel met essays, *Willen jullie in zo'n wereld leven? David Mamet in Vlaanderen en de wereld* (125-129), kost het nauwelijks moeite om vast te stellen dat dit reeds de derde productie van het stuk is, na opvoeringen in 1983-4 (door het BKT of Brabants Kollektief voor Theaterprojecten, in een regie van Luc De Smet) en in 1991-2 (door Arca, Gent, in een regie van Paul Kaptein). *The Woods* blijkt daardoor één van de populairdere stukken in Vlaanderen, samen met *The Duck Variations* (1972), *Glengarry Glen Ross* (1983) en *Oleanna* (1992). De duurzaamheid van *The Woods* blijkt ook uit het feit dat de Roovers reeds in 2003 scènes ervan uitprobeerden onder de titel *An Evening in the Country*, in het kader van het project "De vrucht van hun arbeid". Nadat dramaturg Klaas Tindemans en groepsleden Stef Tessel, Sofie Sente, Wouter Hendrickx, Eric Engels en Els Kortlevens de koppen opnieuw bij elkaar gestoken hadden, beslisten ze om een volwaardige productie op te zetten, en dit op een uiterst geschikte locatie in het Middelheim Park van Antwerpen.

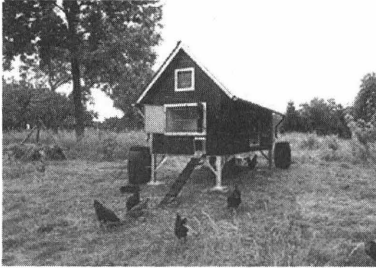
De meeste mensen kennen het park omwille van zijn jazz-festival en beeldtuin. Eén van mijn favoriete werken daar is *Het Zotte Geweld* (1912) van Rik

Wouters. Dit bronzen beeld van een uitbundig dansende naakte vrouw (ook wel eens *De zotte maagd* genoemd) werd zogezegd geïnspireerd door een choreografie van Isadora Duncan die de beeldhouwer ooit in de Brusselse Muntopera zag. Het Middelheim Park vormt echter ook het kader voor de minder bekende Franchise Unit of "mobiele" woonst, gebouwd door Atelier Van Lieshout. AVL is een Nederlands collectief dat in 1995 door de "ondernemer" Joep Van Lieshout is opgericht en waarvan de realisaties kunst, design en architectuur combineren.

De servieswagentjes in het restaurant van het Museum of Modern Art in New York zijn AVL creaties. Het Walker Arts Center in Minneapolis stelde AVL's *The Good, The Bad and The Ugly* tentoon, een mixed-media installatie bestaande uit een semi-permanent huis met trailer, en verklaarde het prompt "Kunstwerk van de Maand" in september 1998.

De Franchise Unit in Antwerpen vormt een verlengstuk of uitloper van *AVL-Ville*, het grootschalige “vrijstaat” project, dat opgezet werd in de haven van Rotterdam (2001). Daar woonden en werkten Van Lieshout en zijn medewerkers

gedurende zeven maanden, tot de herhaalde interventies van allerlei autoriteiten (brandweer, politie, douane,...) hen dwongen om het initiatief op te geven. In mei 2002 werd Van Lieshout er zelfs van beschuldigd wapens te vervaardigen, nadat hij een weliswaar onbruikbare 80 mm mortier had tentoongesteld, wat misschien minder bedoeld was ter verdediging van zijn vrijstaat dan als kritiek op de tomeloze

wapenproductie. Nauwelijks aangeslagen door de Nederlandse tegenwerking en rechtszaak, exporteerde AVL vervolgens zijn vrijstaat naar Vlaanderen, onder de vorm van een “pioniersset”: een mini-boerderij met hooischuur, stal, dierenhokken, en groententuin, waarvoor alle benodigdheden mooi in een container pasten. Wat vandaag nog overblijft van de opstelling uit 2002 is de gestroomlijnde, multifunctionele centrale module, voorzien van keuken, sanitair, zonnepanelen en afvalverwerkingsinstallatie, waaruit meteen de milieu-bekommernis van AVL blijkt.

Voor zover het werk van AVL de grens tussen utilitarisme en utopie doet vervagen, heeft het dubbel betrekking op dat van Mamet.

Tenslotte zijn zijn essays en drama doordrenkt van een pragmatische esthetiek en grijpen zij op meer dan één manier terug naar de lange utopische traditie van de VSA. Balancerend tussen de roep om de perfecte politieke staat en zijn radicale afschaffing, tussen utopie en dystopie, reikt die traditie van de Nieuwe Wereld der Puriteinen tot George Ripley's en Nathaniel Hawthornes Brook Farm (1841-47), van Henry David Thoreau's *Walden* (1845-47) en zijn essay “On the Duty of Civil Disobedience” (1848), tot Edward Bellamy's *Looking Backward* (1888) en de meer verontrustende anarchistische “vrijstaten” in Montana, van het soort dat Unabomber Ted Kaczynski een toevluchtsoord bood. Dergelijke toestanden zijn misschien ver verwijderd van Mamets *cabin* of schrijvershut in Vermont, maar de titel van *Oleanna* (1992)

WALDEN;
OR,
LIFE IN THE WOODS.

By HENRY D. THOREAU,
AUTHOR OF "A WEEK ON THE CONCORD AND MERRIMACK RIVERS"

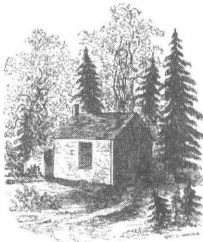
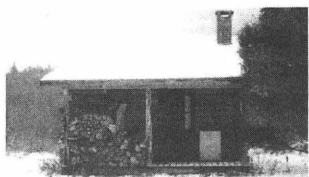

Illustration by W. H. CHAMBERLAIN. The illustration is a woodcut-style drawing of a small, simple wooden cabin with a chimney, nestled among tall evergreen trees in a wooded area.

BOSTON:
TICKNOR AND FIELDS,
9 STATE ST.

verwijst naar een negentiende-eeuwse utopie en het toneelstuk zelf dramatiseert de academische wereld als mislukte utopie. In *The Woods* droomt Ruth van een zelfbedruipend leven weg van de stad en haar beperkingen, waarin tijd en energie vrijkomen voor haar, haar geliefde en de natuur rondom hen.

In de productie van de Roovers vulden stoelen voor de toeschouwers de helft van de centrale ruimte van de Franchise Unit, terwijl de andere helft ruimte liet voor het speelveld, dat, in een variatie op de doorkijk van *A Life in the Theatre*, uitgaf op een overdekt terras, boomgaard en rietveld. Dat rietveld vormde een uitgelezen camouflage voor het voorspel tussen een naakte Sofie Sente (Ruth) en een halfgeklede Wouter Hendrickx (Nick), Sente in houdingen die mij sterk herinnerden aan *'t Zotte Geweld*, Hendrickx (op trotse en kinderachtige wijze) uitgedost met indianenhoofdtooi. Overigens zorgde AVLs Franchise Unit in het Middelheim Park voor een dubbelzinnige omgeving: een paradoxale fusie van kunst(matigheid) en natuur(lijkheid), die van bij de aanvang Ruths enthousiasme voor het ongerepte karakter van Nicks toevluchtsoord, haar geloof in de haalbaarheid van een teruggetrokken leven, of de Rousseau-achtige onschuld van menselijke verlangens (Grove 8) onderuit haalde. In elk geval behandelden de pioniers de Amerikaanse Indianen nooit als “goede wilden” (*bon sauvages*).

Was de locatie die de Roovers voor *The Woods* hadden gevonden op zich al betekenisvol, dan contextualiseerde het gezelschap verder de nachtelijke confrontatie tussen de twee geliefden via *The War of the Worlds*, een roman van H.G.Wells uit 1898, waarvan naamgenoot Orson Welles in 1938 een ophefmakende radioadaptatie maakte. Zijn vernuftig gebruik van het nieuwsformat deed destijds miljoenen Amerikanen geloven dat de VS het slachtoffer waren geworden van een invasie van buitenaardse wezens. In Antwerpen was dat radiospel voor de voorstelling te horen op een bandopnemer die heel opvallend op het als bar dienstdoende keukenbuffet stond. Algemeen beschouwd was de keuze voor Wells al even spitsvondig als de locatie, omdat verschillende van zijn wetenschappelijke romances deel uitmaken van de post-Victoriaanse utopische trend, een trend die in bepaalde opzichten de huidige globalisering aankondigde en paradoxaal genoeg het einde van elke geïdealiseerde afzondering. In *Anticipations* (1901) pleit Wells voor een rationeel geplande Nieuwe Republiek, ter vervanging van monarchieën en natie-staten, terwijl zijn *Modern Utopia* (1905) de steeds dreigende ahistoriciteit van menig negentiende-eeuwse utopie vermijdt door een wereldstaat in constante wording te voorzien. Gekoppeld aan

The Woods speelde *The War of the Worlds* in op de ontmoeting die Herman Waltz zagezegd met Marsbewoners had, net zoals die fantasie bij Ruth de vrees aanwakkert dat ze niet doordringt tot Nick, erger nog, dat hij er misschien nooit geweest is, of vervangen werd door een buitenaardse dubbelganger (Grove 73).

De Roovers bouwden verder op deze gevreesde identiteitsverwarring door Ruth en Nick van kostuum te laten wisselen tussen de tweede en derde scène, een allesbehalve overdreven of opdringerige ruil van Ruths verleidelijke lange jurk en het rode deken dat Nick tegen de koude moest beschermen. Hoewel de regiekeuze verantwoord was door de speelsheid van de geliefden en ze duidelijk gestalte gaf aan de verwisseling van hun structurele functies of posities in het stuk - aandringen en de boot afhouden - leek ze ook een specifieke lezing in te houden van enkele tekstfragmenten die voor verdere interpretatie vatbaar zijn. Zo is er eerst Ruths indruk dat de kleren die we dragen ons niet alleen beschermen tegen de kou, maar ook onze ware gedaante verbergen (Grove 78). Deze gemeenplaats was al geïllustreerd en omgekeerd in de proloog buiten, die Ruths onbelemmerde communie met de natuur afzette tegen Nicks veelzeggende pose met de vederbos. Daarnaast is er Nicks eerder wanhopige, maar tweeslachtige opwerping - "What is the point? If one is like the other" (Grove 95) - die in de vertaling naar hem en Ruth verwees, eerder dan naar haar en de andere vrouwen waarmee hij nooit verder kwam dan geslachtelijke omgang. Los daarvan, volgde de Nederlandse vertaling van Sente en Hendrickx getrouw Mamets script, ook al was het wat inge-

kort en waren de formuleringen op maat gesneden van hun gevoeligheden en capaciteiten als spelers.

Dat laatste mag benadrukt worden omdat *The Woods*, zoals bevestigd door Hendrickx in een gesprek na de voorstelling van zaterdag 30 april 2005, een veel-eisend stuk is, omwille van de nauwe interactie tussen de personages, het geweld, en de uitputtende emoties. Daarnaast is er nog de beperkte ruimte in de Franchise Unit en de daaruit voortvloeiende nabijheid van het publiek, aan wiens blik de spelers nauwelijks kunnen ontkomen. Het beklemmende gevoel maakt natuurlijk integraal deel uit van Mamets dramatische situatie, waarin de fysieke intimiteit die Ruth en Nick aanvankelijk samen nastreven, maar al te dwingend wordt, en zich uiteindelijk ook tegen Nick keert, wanneer Ruth van hem enig engagement verwacht. Als hij tenslotte, gewild of ongewild, zijn liefde bekent (Grove 101), staan Hendrickx en Sente als gevangenen in de dubbele deuropening die op het park

uitgaf. Wanneer op het einde van de voorstelling Ruth Nick troost met haar grootmoeders sprookje over de kinderen die in het bos verdwalen (Grove 40-41, 102-103) leek de belichting op het terras wel Steven Spielbergs *Close Encounters of the Third Kind* (1977) te evoceren. Net zoals het sprookje werd het betoverende

theatrale moment afgebroken door de plotse verschijning van twee elektrisch gestuurde robots. Terwijl sommige toeschouwers deze humoristische noot overdreven vonden, kwam ze bij anderen over als een ironische maar noodzakelijke kanttekening bij elk naïef verlangen naar een goede afloop van de strijd der geslachten. Bij nadere beschouwing is dergelijke afloop misschien even utopisch als de marsmannetjes van Wells, AVLs anarchistische vrijstaat of Thoreau's transcendentisme, zelfs indien beweerd wordt dat zijn essay over civiele ongehoorzaamheid daadwerkelijk Mahatma Ghandhi en Martin Luther King aanzette tot hun pacifistische revoluties. In elk geval zorgde de heropvoering van *The Woods* door de Roovers voor een meer dan lonende theaterervaring, waarvan de inzichten in de mannelijke en vrouwelijke psyche ruimschoots de ongemakken overtroffen van de eventuele zoektocht naar de Franchise Unit.

Bronnen

Atelier Van Lieshout. Online op www.ateliervanlieshout.com.

Ronald Geerts, Klaas Tindemans en Karel Vanhaesebrouck, eds. *'Willen jullie in zo'n wereld leven?'* David Mamet in Vlaanderen en de wereld, Brussel: VUBPress, 2005.

David Mamet, *The Cabin: Reminiscence and Diversions*, Turtle Bay Books. New York: Random House, 1992.

—. *The Woods*, New York: Grove Press, 1979.

Museum van Antwerpen. "Expo – Archief – Joep Van Lieshout: De Franchise Unit 25 mei – 25 augustus 2002." Online op http://museum.antwerpen.be/middelheimopenluchtmuseum/NL/T_archief_joepvanlieshout.htm.

—. "Expo – Archief – Rik Wouters 25 mei – 25 augustus 2002." Online op http://museum.antwerpen.be/middelheimopenluchtmuseum/NL/T_archief_rikwouters.htm.

Jan Van Hove. "Joep van Lieshout exporteert omstreken vrijstaat naar Antwerpen;" *De Standaard* 28 Mei 2002.

—. "Rotterdamse politie valt binnen in atelier Van Lieshout." *De Standaard* 15 mei 2002.

Walker Arts Center. "Artwork of the Month." Online op <http://www.walkerart.org/education/aom/98sept/>.

Illustraties

(1) Rik Wouters, *Het zotte geweld*, 1912. Foto Michiel Hendryckx ©Sabam Belgium, 2002.

(2) AVL, kippenhok, 2002. Foto: Van Lieshout. © Stichting Beeldrecht.

(3) Titelpagina van de originele uitgave van David Henry Thoreau's *Walden*.

(4) Cover foto van *The Cabin*, uitgeg. door Turtle Bay Books, 1992. ©Rebecca Pidgeon

(5) *The Woods*, door de Roovers. ©Stef Stessel.

(6) *The Woods*, door de Roovers. © Stef Stessel.